

© JEAN KOENE 1994

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, gekopieerd of overgenomen,
zonder de schriftelijke toestemming van de schrijver.

De geheimen van Parijs

Eugène Sue (1804-1857)

DE GEHEIMEN VAN PARIJS

In 1836 werden de Franse lezers aangenaam verrast. In dat jaar verschenen namelijk voor het eerst feuilletonromans in de dagbladen. Krantenlezers konden voortaan geregeld genieten van een spannend vervolgv verhaal. De afleveringen van zo'n verhaal namen een gedeelte van hun krant in beslag of werden in afzonderlijke bijlagen erbij geleverd.

Tot dan toe waren romans in boekvorm uitgegeven, tegen prijzen die voor velen onbetaalbaar waren, of als feuilleton afgedrukt in tijdschriften, die slechts een beperkt aantal abonnees telden. Maar heel weinig lezers konden geregeld een boek aanschaffen of zich een kostbaar tijdschrift permitteren; de doorsnee lezer was op de bibliotheek aangewezen. De invoering van het dagbladfeuilleton bracht een grote verandering teweeg. De kring van lezers dijde razendsnel uit. De romankunst werd voor grotere groepen van de bevolking toegankelijk, doordat alle krantenlezers nu kennis konden nemen van de nieuwste producten die door de romanindustrie werden voortgebracht.

Niet alleen voor de lezers, ook voor de schrijvers ontstond een geheel nieuwe situatie. Vrijwel alle romans verschenen nu eerst als feuilleton. De moeilijkheid was echter, dat niet iedere roman zonder meer tot feuilleton verknipt kon worden. De schrijvers moesten de spanningscurve van hun verhaal aanpassen aan de feuilletonvorm. Spanning in een verhaal ontstaat, doordat de lezer steeds heviger naar het slot begint te verlangen, omdat hij wil weten hoe het afloopt. Bij een feuilleton ligt dat anders, want daarbij is het vooral van belang dat de lezer verlangend uitziet naar de volgende aflevering. Voor het feuilleton was een nieuwe verhaalformule nodig, maar de echte vertellers, die hun publiek nu eenmaal meesterlijk weten te bespelen, bleken daarmee weinig moeite te hebben. Ze wisten hun verhalen aan te passen aan de nieuwe vorm en... aan een groter publiek, wat eveneens van wezenlijk belang was.

In 1842 begon het *Journal des Débats* met de publicatie van een feuilleton dat bij heel veel lezers in de smaak viel. In dat blad, van gematigd liberale signatuur, verschenen de eerste afleveringen van het uitvoerige verhaal *Les Mystères de Paris*, geschreven door Eugène Sue. Deze schrijver had in de jaren daarvoor al enige faam verworven, maar het vervolgv verhaal waaraan hij nu begonnen was, zou hem met één slag wereldberoemd maken. Zijn naam en de namen van zijn romanfiguren lagen op aller lippen, in Parijs, in heel Frankrijk en in het buitenland. Nog voordat Sue zijn roman in zijn geheel

had gepubliceerd, werden de eerste afleveringen ervan al vertaald en afgedrukt in Amerikaanse, Engelse, Duitse, Italiaanse en Russische tijdschriften. Het werk verscheen ook in het Nederlands. Het kreeg hier als opschrift: 'De Verborgenheden van Parijs, naar het Fransch van Eugène Sue. Met portret en platen'. Het werd een veelbesproken boek en een bron van inspiratie voor Nederlandse romanschrijvers.

Het voorbeeld van Sue kreeg overal navolging. Zijn Franse collega-schrijver Paul Féval (1817-1887) haastte zich om *Les Mystères de Londres* op de boekenmarkt te brengen, die al heel gauw overstroomd zou worden met buitenlandse publicaties in dezelfde trant. In korte tijd werden de 'Geheimen' van alle andere wereldsteden door schrijvers van uiteenlopend kaliber blootgelegd. Ook Amsterdam was een wereldstad met achterbuurten en kwam dus alleszins in aanmerking voor een soortgelijke behandeling. De vraag was alleen, welke schrijver zich aan de 'Geheimen' van Amsterdam zou durven wagen.

De zeer productieve, maar nu geheel vergeten schrijver Johan de Vries voelde zich geroepen om als de Nederlandse Sue op te treden. Hij schreef het boek *De Verborgenheden van Amsterdam* en vond daarvoor een dankbaar lezerspubliek. De Vries had de kunst van zijn Franse voorbeeld goed afgekeken en wist de verteltrant van Sue aardig te imiteren. Ook zijn roman kreeg een forse omvang: 560 bladzijden, groot formaat, met de tekst verdeeld over twee kolommen, zoals dat bij feuilletons gebruikelijk was. Maar De Vries was niet de enige Nederlander die Sue gelezen had. Kort na het verschijnen van *Les Mystères de Paris* begon onze grote romanschrijver Jacob van Lennep aan een nieuw boek, zijn levenswerk, dat twintig jaar van noeste arbeid zou vergen. Pas in 1866, twee jaar voor zijn dood, kon hij eindelijk uitkomen met zijn roman *Klaasje Zevenster*, een werk dat door zijn omvang en door zijn inhoud veel herinneringen aan Sue oproept.

LES MYSTÈRES DE PARIS

Het is niet mogelijk om de inhoud van *Les Mystères de Paris* in kort bestek samen te vatten. Ik beperk me tot de grote lijn. Een van de hoofdfiguren in het verhaal is een meisje dat in onwetendheid verkeert over haar eigen vroegste verleden en in haar omgeving niemand kent die haar daarover iets kan vertellen. Al op zeer jeugdige leeftijd is ze terechtgekomen in de Parijse achterbuurten, waar ze bekend staat als de 'Goualeuse' (de zangeres) omdat ze zo mooi kan zingen. Op wat oudere leeftijd krijgt ze de sierlijke naam van Fleur de Marie toegekend, een eer die ze te danken heeft aan haar maagdelijk gezicht en haar knap uiterlijk.

De Goualeuse Fleur de Marie wordt in haar jonge jaren 'opgevoed' door een vreemde vrouw, La Chouette, die haar de straat op stuurt om te bedelen en haar gruwelijk mishandelt als ze te weinig geld binnenbrengt. La Chouette is een monsterachtig wijf, dat met één oog door het leven gaat, maar met dat ene oog ongenadig haar slag weet te slaan. Het jonge meisje weet zich door een handige zet aan de greep van La Chouette te onttrekken, maar wordt daarna weer een gemakkelijk slachtoffer van andere wrede uitbuiters.

Gelukkig vindt Fleur de Marie een machtige beschermer in de Duitse groothertog Von Gerolstein, die incognito en onder de gefingeerde naam van Monsieur Rodolphe in de Parijse achterbuurten opereert, om daar het goede te lonen en het kwade te straffen. Verschillende keren valt het meisje opnieuw

in handen van haar achtervolgers, maar Monsieur Rodolphe slaagt er altijd weer in haar te bevrijden. Op het nippertje uiteraard! Uiteindelijk ontdekt de groothertog, dat zijn beschermeling niemand anders is dan zijn eigen, al lang dood gewaande dochter. Ze wordt door haar vader meegenomen naar het Groothertogdom Gerolstein, waar ze voortaan, omringd door pracht en praal, verder kan leven als Prinses Amelie. Fleur de Marie is een schoonheid gebleven en al spoedig wordt haar hand gevraagd door een jongeman, de prins Henri d’Herkhauzen-Oldenzaal, die inmiddels de man van haar dromen is geworden. De mooie prinses durft echter de liefde van prins Henri niet aan te nemen vanwege haar geheime verleden, vanwege de schande en het leed die zij als Fleur de Marie moest ondergaan. Ze treedt in het klooster en sterft spoedig daarna.

Hoe kon dit verhaal zo’n onovertroffen succes behalen? Een Duitse cultuurhistoricus uit de negentiende eeuw – overigens geen onverdeeld bewonderaar van Sue – schreef het toe aan Sue’s ‘meeslepend, overweldigend taalgebruik’ en aan zijn vermogen om karakters te scheppen ‘die boeien en natuurgetrouw te noemen zijn’. Maar hij zag ook een minder gunstige oorzaak: de Franse schrijver vertoonde een zekere neiging tot ‘effect-bejag’. Sue, schreef hij, vertelde graag dingen ‘die de haren te berge doen rijzen’.

Les Mystères de Paris zijn voor het laatst uitgegeven in 1965, in drie dikke banden, door de Editions Baudelaire in Parijs. Een antiquaar in Aubenas (Ardèche) had nog een exemplaar van die uitgave op de plank staan. Door dat gelukkige toeval heb ik het werk in de oorspronkelijke taal kunnen lezen en ik moet zeggen: met veel genoegen. Het valt niet te ontkennen dat Sue zijn lezers een volslagen ongehoofwaardig en onmogelijk verhaal voorschotelt vol verwickelingen, onwaarschijnlijke ontmoetingen en toevalligheden. Misschien moeten we het zelfs betitelen als een keukenmeidenroman. Maar het is, dankzij Sue’s grandioze vertellerstalent, een heerlijk boek om te lezen. Laten we zeggen: een keukenmeidenroman van de beste soort. Het boek is zo spannend, fascinerend zelfs, dat het de ware liefhebber van romantische verhalen van het begin tot het einde meesleept, achttienhonderd pagina’s lang.

ROMANTIEK

Handboeken over de literatuurgeschiedenis, in Frankrijk en overal elders, schenken geen of weinig aandacht aan de schrijver Eugène Sue, die in zijn eigen tijd veel waardering ondervond en gretig werd gelezen. De laatste uitgave van *Les Mystères de Paris*, uit 1965, wordt voorafgegaan door een inleiding die de moeite van het lezen waard is. De anonieme auteur van die inleiding zoekt een verklaring voor de zwijgzaamheid die de meeste literatuur-geschiedschrijvers ten aanzien van Sue aan de dag leggen.

Hij meent dat Sue’s populariteit kort en hevig was, doordat hij de lezers van zijn tijd iets voorzette dat juist toen bijzondere nieuws waarde bezat. Rond 1840 hadden de meeste lezers geen flauw idee van wat zich in de ‘bas-fonds’, in de onderste lagen van de maatschappij afspeelde. Door de gebeurtenissen in 1830 en de jaren daarna was hun nieuwsgierigheid daarnaar echter sterk geprikkeld. Sue had iets mee te delen wat de lezers op dat moment heel graag wilden weten en zijn vertellerstalent stelde hem in staat zijn informatie in smeugige vorm aan te bieden. Hij was een verteller uit de romantische school, die de gevoeligste snaren wist te raken bij een grote lezersschare die toen juist in de ban begon te raken van de Romantiek.

De Romantiek was een cultuurhistorische stroming die haar hoogtepunt bereikte in de negentiende eeuw en een bijzonder gunstig klimaat schiep voor de ontwikkeling van de romankunst, die in die periode voor bredere lagen van de bevolking toegankelijk werd gemaakt. Voor die tijd had alleen een beperkte groep, een elite, ervan kunnen genieten.

ELITAIRE ROMANS

Romantiek en romankunst worden gemakkelijk met elkaar in verband gebracht door de overeenkomst in woordklank, maar helemaal juist is dat niet, want romans werden ook al in vroegere tijden geschreven, lang voordat het tijdperk van De Romantiek aanbrak. Wel nam de romankunst in De Romantiek een hoge vlucht. Vóór die tijd had de roman een bescheiden plaats ingenomen in de literatuur, doordat de taal en de inhoud ervan waren afgestemd op een elitair lezerspubliek. Vooral de zogenaamde ‘psychologische romans’ stelden eisen aan de lezers, waaraan alleen verfijnde en ontwikkelde geesten konden voldoen.

In de zeventiende eeuw had een adellijke dame in Frankrijk een roman geschreven die getuigde van een diep psychologisch inzicht. Madame de la Fayette (1634-1693) had in een kleine kring van rijke en ontwikkelde mensen grote bewondering, en veel kritiek, geogst met haar roman *La Princesse de Clèves* (1678). Het was een historische roman, die speelde in adellijke kringen van de zestiende eeuw. Het ging de schrijfster echter niet zozeer om de historische feiten als wel om de persoonlijkheid en de gevoelswereld van de hoofdfiguur. Dat was een prinses uit de zestiende eeuw, de dochter van Madame de Chartre. Zij was in het huwelijk getreden met de Prince de Clèves, maar kon voor haar man geen echte liefde voelen. Ze bewonderde en respecteerde hem, maar die bewondering en dat respect konden niet verhinderen dat ze vurig verliefd werd op een andere man. Ze vocht tegen haar eigen gevoelsopwellingen en besprak die zelfs openhartig met haar echtgenoot. Een dergelijke openhartigheid was bij hovelingen echter zeer ongebruikelijk, vandaar dat in hofkringen de kritiek losbarstte na het verschijnen van haar boek. Hoe kwam Madame de la Fayette op het idee om zo iets te schrijven? Het antwoord is eenvoudig. Madame de la Fayette kende aan haar hoofdfiguur haar eigen gevoelens toe. Ze schreef een historisch verhaal met sterk autobiografische trekken. Vandaar dat haar verhaal, haar psychologisch juist verhaal, ook voor de moderne lezer nog veel herkenbaars heeft.

Vrij algemeen wordt aan Madame de la Fayette de verdienste toegeschreven, dat zij met haar boek de aanzet heeft gegeven tot het ontstaan van de psychologische roman. Na het verschijnen van *La Princesse de Clèves* gingen meer schrijvers over tot het publiceren van romans met een sterk persoonlijk en psychologisch karakter. De Romantiek maakte daar geen einde aan, maar bracht wel verandering in de gevoelsinhoud. Francois-René de Chateaubriand (1768-1848) publiceerde in 1802 zijn autobiografische, psychologische roman *René*. Maar deze romantische schrijver trad niet zonder meer in het voetspoor van zijn voorgangers. De gevoelens die zijn hoofdpersoon René beroerden, waren ‘modern’ en volkomen herkenbaar in de nieuwe, romantische tijd. Het waren gevoelens van melancholie en verveling, die symptomatisch waren voor de ‘ziekte van de eeuw’, het *Mal du siècle*, de Weltschmerz, de spleen. Chateaubriand sloot aan bij het verleden, maar was wat de gevoelswereld betrof verwant aan zijn jongere tijdgenoot Lord Byron (1788-1824), een schrijver die de toekomst vertegenwoordigde.

Chateaubriands invloed deed zich nog lang gelden. De roman *Obermann* uit 1804 van Etienne Pivert de Senancour (1770-1846) en de roman *Adolphe* van Benjamin Constant de Rebecque (1767-1830) vertoonden hetzelfde persoonlijke, psychologische karakter. Hun boeken werden verslonden en geprezen, hoewel slechts door een kleine elite. Het grote lezerspubliek voelde er zich niet door aangesproken.

GOTHIC NOVEL EN ROMAN NOIR

Dat lezerspubliek had iets anders ontdekt en smaak gekregen in een heel ander soort literatuur. De zogenoemde ‘romans noirs’ waren intussen in zwang geraakt en die spraken door hun onderwerp en stijl veel meer mensen aan. De verhalen die daarin werden verteld, waren niet psychologisch bevoegen en boden geen plaats aan verfijnde gevoelens, maar waren hard en avontuurlijk. Geen persoonlijke ervaring lag eraan ten grondslag, maar uitsluitend levendige verbeeldingskracht. Ingewikkelde intriges en spanning, daar ging het om. Hoe wonderlijker, griezeliger en gruwelijker de verhalen uitvielen, des te groter was het succes dat ze behaalden. De hoofdpersoon in dergelijke verhalen was vaak een door iedereen in de steek gelaten weeskind, liefst een vondeling, dat voortdurend achtervolgd en vervolgd werd door smerige, vervloekte sujetten, waaraan het ongetwijfeld ten prooi zou vallen, als op de achtergrond niet een machtige beschermer stond die zich voortdurend beijverde om het kind aan hun misdadige klauwen te ontrukken. Zulke verhalen vielen bij een massaal lezerspubliek in de smaak. Ze vervulden in hun tijd een diverterende functie, die later door het politie- en horrorverhaal zou worden overgenomen.

De zwarte roman vond zijn oorsprong in Engeland. Horace Walpole (1717-1797) was parlamentslid, maar werd in zijn land beter bekend als schrijver van spannende verhalen. Vooral met zijn spookgeschiedenis *The Castle of Otranto* (1764) en zijn gruweltragedie *The Mysterious Mother* (1768) wist hij veel lezers mee te slepen. Hij werd populair en maakte school. Hij was de schepper van de Gothic novel, een romansoort waarin ook andere Engelse schrijvers gingen uitblinken. In zijn voetspoor schreef Ann Radcliffe (1764-1823) *The Mysteries of Udolpho* (1794), Matthew Gregory Lewis (1775-1818) *Ambrosio or The Monk* (1796) en Charles Robert Maturin (1782-1824) *Melmoth the Wanderer* (1820).

De nieuwe mode kwam vanuit Engeland naar Frankrijk overwaaien en kreeg daar de naam van ‘roman noir’. Ook daar trad een grootmeester in het genre op, Francois Guillaume Ducray-Duminil (1761-1819), die voor zijn Engelse geestverwanten niet onderdeed. Met zijn *Victor ou l'enfant de la Forêt* en zijn *Coélina ou l'enfant du Mystère* liet hij de Franse lezers griezelend kennismaken met de nieuwe mysterieuze sfeer.

MELODRAMATISCHE ROMAN

Niet alleen voor liefhebbers van het harde verhaal had De Romantiek iets te bieden, ook lezers met een zwakker zenuwgestel vonden er iets naar hun gading. Naast de roman noir was namelijk een andere romanvariant tot ontwikkeling gekomen, die zachter, gevoeliger en daardoor voor een nog grotere groep lezers aantrekkelijk was. Het was de melodramatische roman, die voortspoot uit de traditionele vertelkunst van Rabelais (±1490-1553) met zijn *Gargantua et Pantagruel* en van Lesage (1668-

1747) met zijn *Gil Blas*. Die vertelkunst was altijd gevoelig, vrijmoedig en realistisch geweest en tegelijkertijd wonderlijk en avontuurlijk. In de achttiende eeuw mondde ze uit in het zeer realistische werk van Restif de la Bretonne (1734-1806). In *Le Paysan perversi ou les Dangers de la Ville* gaf deze schrijver een onverbloemd beeld van het achterbuurtleven en in *Monsieur Nicolas* deed hij zonder enige terughoudendheid onthullingen over zijn eigen driftleven en zijn dartele escapades. Hij wordt door velen beschouwd als de schepper van het ‘realisme’ en zelfs van het ‘naturalisme’ in de literatuur.

Tegen het einde van de achttiende eeuw kreeg die eeuwenoude vertelkunst een nieuwe impuls door de romantische tijdgeest. De lezers waren verzot geraakt op verhalen, maar stelden wel eigentijdse eisen. Ze stelden vooral prijs op verhalen die sterk op het gevoel werkten, die spannend waren en zich afspeelden in een mysterieuze sfeer. Als antwoord op dat verlangen ontstonden fantastische, ontroerende verhalen, waarin verrassingen, vermommingen en ontmaskeringen voor de nodige afwisseling zorgden. Geleidelijk drongen ook hardere elementen, bekend uit de romans noirs, erin door: bezetenheid, mishandeling, moord en zelfs massamoordpartijen. Een van de vroegste vertegenwoordigers van de melodramatische stroming was Guillaume Charles Antoine Pigault-Lebrun (1753-1835), een libertijnse geest die vooral bekend werd door zijn roman *Monsieur Botte*.

De procédés van de roman noir en de melodramatische roman werden niet alleen toegepast door de mindere goden in de literatuur, de broodschrijvers. Het fantastische, mysterieuze sprak ook de bekendere en grotere schrijvers aan, zoals Charles Nodier (1780-1844), Honoré de Balzac (1799-1850), Prosper Mérimé (1803-1870), Gérard de Nerval (1808-1855) en Théophile Gautier (1811-1872). Sommige literatuurhistorici menen zelfs, dat het van Nodier via De Nerval doorwerkt in het latere surrealisme.

Van al deze stromingen kreeg de schrijver van *Les Mystères de Paris* het een en ander mee. Sue was een gedreven verteller die elk middel te baat nam om een grote lezerskring om zich te verenigen. Maar hoe hij er ook van genoten zal hebben dat zijn schrijfproducten verslonden werden, het verwerven van een groot publiek was niet zijn hoofddoel. Het vertellen werd voor hem steeds meer een middel om zijn sociale en politieke ideeën tot gemeengoed van de burgerij te maken. Die ideeën evolueerden met de tijd. Sue begon als sociaal geëngageerd schrijver, werd later een liberaal voorvechter van de republiek en uiteindelijk socialist.

EUGÈNE SUE

In het jaar XII van de Republiek, in 1804 dus, werd in Parijs de schrijver Eugène Sue geboren. Zijn werkelijke voornaam Marie-Joseph had hij te danken aan zijn peettante, die Marie-Joséphine Tascher de la Pagerie heette en niemand minder was dan Joséphine, de vrouw van Napoleon, die in 1804 tot keizerin werd gekroond. Vader Sue was chef-arts in het ‘maison militaire’ van Napoleon en stond blijkbaar met de keizer en de keizerin op goede voet. Vermoedelijk heeft Marie-Joseph een speciale bewondering gekoesterd voor zijn peetoom Eugène de Beauharnais, zoon uit het vroegere huwelijk van Joséphine. Welke reden zou hij anders gehad kunnen hebben om zich als schrijver te tooien met de naam Eugène?

Eugène Sue volgde zijn vader in het beroep van arts, maar het schijnt nogal wat moeite te hebben gekost om hem zover te brengen. Als kind moet hij een beweeglijk ventje geweest zijn, dat weinig

neiging vertoonde om zich aan de wil van anderen te onderwerpen. In de ogen van zijn leermeesters was hij een ongedisciplineerde en onoplettende leerling, maar desondanks bracht hij de medische studie tot een goed einde. Hij ging bij de marine werken als scheepsarts. Daar wachtte hem een avontuurlijk leven dat zijn glorieus hoogtepunt bereikte in 1827, toen hij aan boord van de Breslaw de slag bij Navarin meemaakte.

In de tijd dat hij als scheepsarts werkte, begon Sue al boeken te schrijven. Het waren romans over het zeemansleven, waarvan hij de spanning en de afwisseling aan den lijve ondervond. De bekendste boeken uit die tijd, *La Salamandre* (1823), *Le Pirate* (1830) en *Plick et Plock* (1831), vonden al gemakkelijk hun weg naar de lezer.

HISTORISCHE ROMANS

Toen zijn vader in 1829 stierf, viel Eugène Sue een fortuin ten deel. Hij gaf zijn beroep eraan en ging al zijn tijd gebruiken om te schrijven. Met het zeemansbestaan was een belangrijke bron van inspiratie uitgevallen, waardoor de stofkeuze voor zijn boeken veranderde. Onder invloed van Walter Scott (1771-1832) ging hij over tot het schrijven van historische romans, waarin hij op grond van historische feiten en met behulp van zijn zeer levendige fantasie episodisch uit het verleden opnieuw tot leven trachtte te brengen. Aan de lopende band verschenen nu boeken als: *Jean Cavalier*, *Létorières*, *Le Commandeur*, *Latréaumont* (1837), *Les fanatiques des Cévennes* (1840) en de *Mémoires d'une Jeune Femme* (1841).

In een van zijn historische romans had hij een nogal ontluisterend beeld opgeroepen van Lodewijk XIV en zijn tijd en daarmee verontwaardiging gewekt. Het leverde hem een woedende reactie op van zijn tijdgenoot en collega-schrijver Honoré de Balzac (1799-1850). Sue had duidelijk laten blijken, meende Balzac, dat hij te beperkt en te burgerlijk van geest was om begrip op te kunnen brengen voor de grootheid van Lodewijk XIV. Omdat het reusachtige een verpletterende indruk op hem had gemaakt, zou Sue zich hebben willen wreken, door lasterpraat te verkondigen over het machtigste en vruchtbaarste tijdperk van de hele Franse geschiedenis, dat onder de invloed van de grootste Franse koning tot stand kwam.

ZEDENROMANS

Een van Sue's biografen, zijn vriend en uitgever Lachatre meende dat Sue vooral een moralist en een filosoof was. Voor hem begon de ware kracht van Sue zich te openbaren rond 1840, toen hij overging tot het schrijven van zedenromans, – 'le roman de mœurs, le roman par excellence'! Eén van die zedenromans, *Mathilde*, noemde hij Sue's meesterwerk. Het boek oogstte veel bijval en vergrootte zijn populariteit, maar het was allemaal nog niets bij wat er in de volgende jaren zou gebeuren.

SOCIALE ROMANS

In de jaren '30 van de negentiende eeuw was bij de schrijvers het politieke en sociale bewustzijn sterk toegenomen. Onder hen bevonden zich zelfs al enkele socialisten, die de bestaande bezitsverhoudingen niet meer vanzelfsprekend vonden. In 1840 had Pierre Joseph Proudhon (1809-1865) op

de vraag: Wat is eigendom? (Qu'est ce que la propriété?) een bondig antwoord gegeven: Eigendom is diefstal! (La propriété c'est le vol!). Aan Eugène Sue waren de ontwikkelingen niet ongemerkt voorbijgegaan. Ook hij kwam steeds meer tot het besef, dat schrijvers een sociale taak hadden, maar zover als Proudhon ging hij zeker niet. Rond die tijd was hij een linkse liberaal, maar nog geen socialist.

In 1842 begon Sue met het schrijven van sociale feuilletonromans. De eerste, *Les Mystères de Paris*, verscheen in de loop van enkele maanden van de jaren 1842 en 1843. Het werd een sociale roman, bedoeld als aanklacht tegen de armoede, de smerigheid en de misdadigheid in de Parijse achterbuurten. Het verhaal wordt geregeld onderbroken door theoretische uiteenzettingen, maar sleept de lezer desondanks mee als een detectiveroman.

Onder invloed van andere schrijvers en met name door het lezen van Balzacs *La Fille aux Yeux d'or* en Hugo's *Notre Dame de Paris* was Sue zijn stad Parijs met andere ogen gaan zien. Balzac betitelde het Parijs van zijn dagen als een broeinest, een hel, een vulkaan, waar de verering van het geld en de 'liefde' de mensen ongevoelig had gemaakt voor alles wat zuiver en waarachtig was. Sinds de dertiger jaren was Balzac als een bezetene bezig met het schrijven van zijn *Comédie Humaine*, een lange reeks van boeken die het Parijse leven in beeld moesten brengen. De Franse hoofdstad had lange tijd als een poëtisch symbool gegolden, maar naar het oordeel van Balzac was die tijd voorbij.

Ook voor Sue was Parijs een monsterlijke stad vol tegenstellingen, een woonoord waar het dolzinnigste plezier en de diepste ellende naast elkaar bestonden, maar waar elk menselijk gevoel was uitgeblust door de genadeloze strijd om het bestaan. Door *Les Mystères de Paris* wilde hij het wanstaltige karakter van die stad voor iedereen zichtbaar maken.

Het boek sloeg in als een bom. De spannende, realistische beschrijvingen vielen erg goed bij de lezers en veroorzaakten zelfs een nieuwe literaire stroming die in *Les Misérables* (1862) van Victor Hugo (1802-1885) zijn bekroning vond.

Sue opende de ogen van velen voor de ellende die in de grote stad bestond en het leven van talloze mensen ondraaglijk maakte. Zijn werk werd gelezen binnen en buiten Parijs. Ook in Sint Petersburg, waar Fjodor Dostojevski (1821-1881) er diep door getroffen werd. De Russische schrijver bleef bewondering koesteren voor het werk van Sue. Toen Dostojevski in 1849 gearresteerd werd, legde de politie beslag op de gevaarlijke boeken die in zijn kast stonden en daartoe behoorde ook werk van Sue.

In de loop van de tijd hebben verschillende onderzoekers gewezen op de invloed die Sue op Dostojevski heeft gehad. Een verband tussen hen wordt ook onderkend door de Nederlandse slavist Karel van het Reve, die overigens niet overloopt van bewondering voor de gevierde Russische romanschrijver. In zijn *Geschiedenis van de Russische Literatuur* doet hij nogal smalend over hem met de uitspraak:

Men kan van Dostojevski zeggen dat hij met grote nadruk één genre beoefende: de keukenmeidenroman à la Sue en Dickens op zijn sentimenteelst.

Voor Sue is het in ieder geval een eer, dat hij in één adem met Dickens wordt genoemd en dat hij door Dostojevski gewaardeerd werd. Van Dostojevski zelf weten we, dat hij ook de volgende roman van Sue las, die in de loop van de jaren 1844 en 1845 in afleveringen verscheen. Het was *Le Juif Errant* (De Wandelende Jood), een boek waarin Sue onrecht aan de kaak stelt. Een protestantse familie probeert in het bezit te raken van een erfenis die een verre voorvader voor zijn nazaten heeft bestemd. In hun pogingen worden zij voortdurend gedwarsboomd. De legendarische gestalte van de zwervende jood symboliseert de cholera-epidemie die Europa teistert.

SCHRIJVEND POLITICUS

Sue maakte in de loop van zijn verdere leven een ontwikkeling door van sociaal bewogen schrijver tot schrijvend politicus. In 1848 was het proletariaat in opstand gekomen en dat leidde tot een nieuwe revolutie. Het bewind van koning Louis-Philippe werd ten val gebracht en de Republiek hersteld. Sue, die zijn geloof in de monarchie al vroeg had verloren, stond als liberaal aan de kant van de republikeinen. Zijn politieke stellingname was zo duidelijk geweest, dat hij in 1850 gekozen werd tot lid van de Wetgevende Vergadering, de Assemblée Nationale. De politieke activiteit belette hem intussen niet, zijn schrijfwerk voort te zetten.

In de jaren 1847-1849 was nog een zedenroman van zijn hand verschenen: *Les Sept Péchés capitaux* (De Zeven Hoofdzonden), maar daarna maakte hij een begin met zijn grootste en in politiek opzicht belangrijkste werk: *Les Mystères du Peuple*, de geschiedenis van een proletarische familie door de eeuwen heen. In dit werk, dat tussen 1849 en 1857 bijna onafgebroken in afleveringen verscheen, was een politicus aan het woord.

Het beeld van de geschiedenis dat in dat boek voor ons oprijst, is meer dan gruwelijk. In duizenden kolommen tekst wordt een verleden blootgelegd, waarin de kleine man ("Jacques Bonhomme") onophoudelijk het slachtoffer is van wereldlijke en kerkelijke machthebbers. Armoede, slavernij, oorlogen, moord, massamoord, kannibalisme, magie, mensenoffers, geloofsvervolging, inquisitie, alles wat ziekelijke tirannen en uitbuiters de machtelozen hebben aangedaan, wordt in *Les Mystères du Peuple* realistisch afgeschilderd. Vaker is het volk tegen de overheersers in opstand gekomen, maar het moest iedere keer weer bloedig boeten voor zijn ongehoorzaamheid. Voor Sue is de hele geschiedenis een niet aflatende strijd tegen tirannen en vóór volkssoevereiniteit. De levensgeschiedenis van Christus vindt in het boek een plaats, evenals de kruistocht tegen de Katharen en de vervolging van de protestanten door de katholieken.

Die protestanten krijgen bijzondere aandacht in *Les Mystères du Peuple*, omdat in hun midden een politiek bewuste groepering optrad. De protestanten vonden elkaar in een gemeenschappelijke strijd tegen de vervolgers, die hen bedreigden met de dood op de brandstapel. Een gedeelte van hen wilde echter meer bereiken dan geloofsvrijheid. Dat waren 'Les Politiques', de 'politieken met het rode vaandel!' Lichtend voorbeeld was voor hen de Nederlandse Republiek van de Zeven Provinciën, tot stand gekomen tijdens de tachtigjarige oorlog in het deel van Nederland dat zich van de Spaanse bezetting had vrijgevochten.

Bij de zeventiende eeuw aangekomen, betreft Sue Nederland nadrukkelijk in zijn verhaal vanwege

de strijd die daar toen gevoerd werd tussen de staatsgezinde republikeinen en de Oranje-gezinde monarchisten. Als republikein schenkt Sue zijn sympathie aan de staatsgezinden en heel in het bijzonder aan de gebroeders Jan en Cornelis de Witt, die door de Oranje-gezinden werden vermoord.

VEROORDELING

Toen in 1852, via een staatsgreep, Napoleon III aan de macht kwam en de Franse Republiek weer ten onder ging, belandde de volksvertegenwoordiger Sue in de gevangenis. Na zijn vrijlating vestigde hij zich als banneling in de Haute-Savoie, een gebied dat in die tijd geen deel uitmaakte van Frankrijk. Maar hij wachtte niet werkeloos af. Vanuit zijn woonplaats Annecy bleef hij zijn feuilleton *Les Mystères du Peuple* onverdroten voortzetten, tot het werk in 1857 voltooid was.

In dat jaar werd tegen Sue, als schrijver van *Les Mystères du Peuple*, een proces aangespannen. Op 5 september 1857 volgde de uitspraak. Het boek van Sue werd veroordeeld, omdat het volgens de rechters slechts van haat getuigde tegen de inrichting van de staat en de landsregering en geschreven was met de kennelijke bedoeling om te demoraliseren. Bovendien zouden de ‘immorele beschrijvingen’ en de ‘schunnige schilderingen’ een gevaar opleveren voor de zedelijkheid van het volk. Kortom, het was een schandelijk boek, dat bovendien opriep tot revolutie en de rode vlag als strijdbanier aanbeval. De laatste aantijging kon moeilijk worden tegengesproken, want Sue was inmiddels socialist geworden, een felle christen-socialist.

Het boek *Les Mystères du Peuple* werd verboden, de bestaande teksten ervan moesten worden vernietigd en de uitgever Lachatre ging de gevangenis in voor twee jaar. De schrijver van het boek bleef buiten schot, want die zat nog altijd veilig in Annecy. Moreel was hij volgens zijn vrienden echter diep geraakt, zo diep zelfs dat zijn dood enkele maanden later daaraan werd toegeschreven.

Nadat Napoleon III in 1870 door het Duitse leger ten val was gebracht en de Parijse Commune in 1871 in opstand was gekomen, werd de Republiek weer in ere hersteld. *Les Mystères du Peuple* verschenen opnieuw, maar nu versneld in ‘series van vijf afleveringen’. La Librairie du Progrès verzorgde de uitgave en Maurice Lachatre schreef een nawoord, gewijd aan het leven, het werk en de ideeën van de schrijver Eugène Sue.